

JAKUB ANTONI KARPÍŃSKI*

Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM

Kwestionariusz postaw wobec zabiegów na zwierzętach jako metoda badania lęku kastracyjnego¹

Questionnaire on attitudes toward animal procedures as a method of studying castration anxiety

Celem niniejszej pracy jest konstrukcja i sprawdzenie wartości *Kwestionariusza Postaw wobec Zabiegów na Zwierzętach* jako narzędzia projekcyjnego do pomiaru lęku kastracyjnego u mężczyzn. Za pomocą analizy czynnikowej wyszczególniono skale kwestionariusza potencjalnie badające lęk kastracyjny, a następnie zbadano związki ich wyników z konstruktami uznawanymi przez teoretyków za powiązane z lękiem kastracyjnym: seksizmem oraz jakością postaw rodzicielskich matki i ojca. W badaniu wzięło udział 61 mężczyzn w wieku od 18 do 72 lat. Skala obawy o zdrowie wykazała związki sugerujące badanie przez nią lęku kastracyjnego. Skala męstwa nie wykazała istotnych statystycznie związków z badanymi zmiennymi. Skala współczucia, niezwiązana tematycznie z lękiem kastracyjnym nie wykazała związków, które sugerowałyby badanie przez nią lęku kastracyjnego. Wyniki stanowią argument za trafnością teoretyczną narzędzia i trop do przyszłych badań jego trafności.

Słowa kluczowe: *lęk kastracyjny, mizoginia, postawy rodzicielskie, psychoanaliza, seksizm*

The purpose of this study is to construct and test the value of the Attitudes Toward Animal Treatment Questionnaire as a projective tool for measuring castration anxiety in men. An exploratory factor analysis of the tool was conducted to identify questionnaire scales potentially exploring castration anxiety, followed by examining their relationships with constructs recognized by theorists as related to castration anxiety: sexism and the quality of parental attitudes expressed by the mother and father. The study involved 61 men aged 18 to 72 years. The Health Anxiety scale showed associations suggesting the exploration of castration anxiety. The Masculinity scale did not show statistically significant relationships with the variables examined. The Compassion scale, not thematically related to castration anxiety, did not show relationships suggesting the exploration of castration anxiety. The results provide support for the theoretical validity of the tool and indicate a direction for future validation studies.

Keywords: *castration anxiety, misogyny, parental attitudes, psychoanalysis, sexism*

*Adres do korespondencji: karpinski.jakub99@gmail.com

¹Tekst napisany został na podstawie pracy magisterskiej pod tytułem „Kwestionariusz postaw wobec zabiegów na zwierzętach jako metoda badania lęku kastracyjnego” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Władysława Paluchowskiego i zrecenzowanej przez prof. dr hab. Elżbietę Hornowską w Wydziale Psychologii i Kognitywistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Wprowadzenie teoretyczne

Lęk kastracyjny w psychoanalizie

Lęk przed kastracją odgrywa istotną rolę w rozwiązaniu kompleksu Edypa, mającego kluczowe znaczenie w rozwojowej koncepcji Freuda. Groźba kastracji staje tutaj naprzeciw wylaniającym się u młodego chłopca pragnieniom edypalnym, objawiającym się wzmocnieniem czułych uczuć wobec matki i chęcią posiadania jej na własność (Freud, 1999). Dziecko żyje tymi dążeniami przez pewien czas, choć ostatecznie muszą ustąpić obawie przed kastracją przez ojca i doświadczeniu rozczarowania - matka, uważana przez chłopca za własność kieruje oczekiwaną miłość i troskę w stronę ojca. Do wyparcia swoich pragnień dziecko wykorzystuje figurę ojca w ramach procesu identyfikacji, dając podwaliny pod kształtującą się instancję superego, które przejmuje jego charakter (Freud, 1999, 2012).

Przebieg kompleksu Edypa jest ważnym czynnikiem, kształtującym superego - im większe siły zaangażowane były w jego tłumienie, tym większa będzie dominacja superego nad ego. W niektórych przypadkach może to prowadzić do wykształcenia sadystycznego superego (Freud, 2012). Poziom zagrożenia kastracją odczuwany w ramach kompleksu Edypa determinuje natężenie lęku kastracyjnego u osoby dorosłej - te u których poziom zagrożenia był nadmierny, cechujące się wysokim poziomem lęku kastracyjnego, mogą mieć tendencję do odczuwania go w kontekście wykraczającym poza ten edypalny. Dochodzi wówczas do wyparcia seksualności w całości - niezależnie czy obiektem pobudzenia jest matka, czy jakakolwiek inna kobieta. (Sarnoff i Corwin, 1959).

Freud zajmował się w głównej mierze edypalnymi aspektami lęku kastracyjnego; w jego pracach to ojciec był postacią potencjalnie kastrującą, a matka obiektem czułości (Freud 1909). Późniejsi teoretycy dostrzegli wagę doświadczeń wczesnodziecięcych i postanowili dokonać szerszej ich eksploracji. Wpływowi doświadczeń preedypalnych na kształtowanie się lęku kastracyjnego uwagę poświęciła Mahler, opisując w swojej teorii rozgrywające się pomiędzy matką a dzieckiem fazy symbiozy i separacji-indywiduacji, poprzedzające kompleks Edypa i charakteryzujące je specyficzne lęki. Opisuje ona między innymi przypadek dziewięcioletniego chłopca, który był na zmianę pod wpływem dwóch przeciwstawnych sił - strachu przed ponownym wchłonięciem i lęku separacyjnego. Gdy matka zbyt zbliżała się do chłopca, ten ją bił i odpychał, natomiast w przypadku zbyt oddalenia stawał się niespokojny i wpadał w panikę. Lęk przed ponownym wchłonięciem zostaje tu wzmocniony przez lęk kastracyjny - zbyt bliski kontakt fizyczny lub emocjonalny z wykastrowaną matką grozi pożar-

ciem i kastracją (Mahler i Gosliner, 1955). Ponowne wcielenie do symbiozy z matką oznacza rozbitcie ego i zaprzeczenie różnicom między matką a dzieckiem, w tym, między innymi, faktowi posiadania penisa, czemu sprzeciwia się lęk kastracyjny (Mann, 1994). Ciekawą perspektywę, akcentującą ścisły związek między lękami separacyjnymi i przed ponownym wchłonięciem a lękiem kastracyjnym, przedstawił Mann (1994), który postuluje występowanie pragnienia kastracji, przeciwstawnego do lęku przed nią, będącego sposobem na zaprzeczenie różnic z matką i utrzymanie fantazji fuzji z nią w ramach symbiozy, stanowiącego wynik lęku separacyjnego. W tym kontekście lęk kastracyjny jest postrzegany jako wspierająca podążanie do separacji i indywidualności.

Klein postuluje natomiast występowanie fantazji edypalnych już u nowo narodzonego dziecka w ramach dziedzicznej pamięci (Mahler, 1971; Klein, 1926, za: Sacha 2011). Eigen (1974) przedstawia opartą na teorii Klein genezę preedypalnego lęku kastracyjnego. W tym ujęciu nowonarodzone dziecko nie jest zdolne do różnicowania obiektu matki, ojca i samego siebie - mamy do czynienia z niezróżnicowanym obiektem, gdzie męskie i żeńskie reprezentacje mieszają się - ze względu na prymat postaci matki na wcześniejszych etapach rozwoju tworzą obraz androgynicznego obiektu matki fallicznej. Problem zaczyna się, gdy matka utożsamia się z tym obrazem *Wielkiej Matki* i nie chce poddać się kastracji - frustruje ona wówczas naturalne potrzeby dziecka na co ono reaguje lękiem i agresją. Za sprawą mechanizmu identyfikacji projekcyjnej, matka nabiera przypisywanych jej przez dziecko charakterystyk: kastrującej i dominującej. Eksponuje własną siłę kosztem siły ojca i dziecka, niejako odbierając im symboliczny penis i przyznając go sobie.

Zarówno w koncepcji Klein jak i Mahler mamy do czynienia z rozszczępionym obrazem matki - z jednej strony jako idealnego obiektu, dającego zaspokojenie i ukojenie, z drugiej zaś niebezpiecznej, potencjalnie kastrującej figury.

Metody badania lęku kastracyjnego

Swoje fundamenty koncepcja lęku kastracyjnego ma w analizie przypadku małego Hansa, dokonanej przez Freuda (1909), stanowiącej pierwszy przypadek, w którym do opisu teorii seksualności dziecięcej wykorzystał on materiał kliniczny, dostarczany mu przez ojca Hansa (Cournut, 2005). Analiza przypadku pozostaje powszechnie stosowana do opisu i badania lęku kastracyjnego przez teoretyków psychoanalizy (Balsam, 2018; Eigen, 1974; Mahler i Gosliner, 1955; Mann, 1994; Rangell, 1991).

Przypadek Hansa dowodzi tendencji lęku kastracyjnego do przyjmowania symbolicznej formy (lęk kastracyjny przyjmuje tutaj formę obawy przed ugryzieniem przez konia (Freud, 1909)), która została wykorzystana w *Blacky test* - projekcyjnej metodzie pomiaru opracowanej przez Bluma (1949, za: Sarnoff i Corwin, 1959). W jej ramach badany prezentowana jest karta, przedstawiająca dwa psy: jeden ma zawiązane oczy i wkrótce zostanie mu ucięty ogon a drugi to obserwuje. Badanych proszono o zaznaczenie poziomu niepokoju odczuwanego przez obserwującego psa - im wyższy, tym wyższy poziom lęku kastracyjnego cechował badanych. (Blum, 1949, za: Hall i Castle, 1965).

Zainspirowani powyższymi badaniami Hall i Castle (1965) przeprowadzili badanie w którym mierzeniu lęku kastracyjnego, zazdrości o penis i życzenia kastracji posłużyła analiza snów. Autorzy poprosili studentów o zapisywanie swoich snów, które następnie były interpretowane przy użyciu zestawu kryteriów. Kryteriami wyznaczającymi występowanie lęku kastracyjnego były między innymi: utrata, zranienie czy defekt danej części ciała osoby śniącej; uszkodzenie ciała, lub utrata części ciała przez zwierzę należące do osoby śniącej; niepowodzenia w życiu seksualnym; zamiana w kobietę.

Postawy rodziców jako determinanta występowania lęku kastracyjnego u dziecka

Teoretycy psychoanalizy, opisując genezę lęku kastracyjnego, zwracali uwagę zarówno na postać ojca, jak i matki, przedstawiając różnorodne ich postawy, które sprzyjają wykształceniu się lęku. Kępiński (2017) podobnie do psychoanalityków zwraca uwagę na rolę, stosunek do danego rodzica ma w kształtowaniu się postaw lękowych u dzieci. Wyszczególnia on dwie drogi doświadczania świata: połączenia z matką jako powrotu do natury i eksploatacji swojego ciała, oraz drogę ojca prowadzącą do otaczającego świata wraz z obowiązującymi w nim prawami moralnymi i obyczajami. Nadmierne skupienie na jednej z tych dróg skutkuje utratą indywidualności i lękiem.

Inspirując się koncepcjami innych badaczy, Plopa (2008) wyszczególnił typologię postaw, jakimi cechują się rodzice wraz z ich charakterystyką: wymiar akceptacji-odrzućcia rozpościera się od akceptacji dziecka takim, jakim jest, i umożliwiania mu ekspresji siebie do chłodu, braku rozumienia problemów dziecka i potrzeb psychologicznych. Nadmiernie wymagający rodzice charakteryzują się traktowaniem dziecka w sposób bezwzględny, bez uwzględnienia potrzeb i autonomii dziecka. Rodzice o postawie niekonsekwentnej wyrażają zmienny, zależny w dużej mierze od własnych stanów emocjonalnych stosunek do dziecka. Akceptacja często przeplata się z intruzywnością, wrogością, czy groźbami kar. Postawa au-

tonomii charakteryzuje się zaufaniem pokładanym w rozwijających się zdolnościach dziecka. Nadmiernie ochraniający rodzice wyrażają przesadną troskę o swoje dzieci.

W swojej koncepcji rozwoju Plopa akcentuje proces indywiduacji jako wyniku balansowania dziecka pomiędzy rosnącą potrzebą autonomii i bliskości - od rodziców zależy na ile te potrzeby zostaną spełnione. Podobnie do Mahler (1955), Plopa zwraca uwagę na to, że ich frustracja i niedopasowanie środowiska w dzieciństwie utrudniają poprawny proces indywiduacji. Im mniej autonomii i możliwości do samodzielności rodzice dają dziecku, tym większy lęk będzie u niego występował w dorosłości (Jankowska, 2014).

Seksizm, mizoginia i ginefobia jako obrona przed kastracją

Mizoginia jest opisywana jako nienawiść do płci żeńskiej i towarzyszący jej irracjonalny lęk przed nią, występująca w licznych społeczeństwach i przyjmująca różne formy (Gilmore, 2009); wyrażana jest w postaci wstrętu, braku tolerancji czy zakorzenionych uprzedzeń - między innymi przekonań i wierzeń religijnych, przedstawiających kobiety jako niebezpieczne, zbezczeszczone czy zanieczyszczające (Ussher, 2016). W ujęciu Manne (2017) seksizm wraz z mizoginią dążą do utrzymania patriarchalnego porządku w społeczeństwie. Seksizm jest aspektem „naukowym” - racjonalizuje i uzasadnia ów porządek, natomiast mizoginia jest moralistyczna, stojąc na straży panujących norm i oczekiwań. Glick i Fiske (1996) w swojej teorii seksizmu ambiwalentnego przedstawiają wizję seksizmu jako zbioru postaw, bazujących na uprzedzeniach wobec kobiet. Twierdzą oni, że seksizm może być w subiektywnym odczuciu nacechowany zarówno negatywnie (seksizm wrogi - negatywny stosunek do kobiet odbiegających od patriarchalnych ról) jak i pozytywnie (seksizm życzliwy - przychylne nastawienie wobec kobiet spełniających stereotypowo damskie role i zdania), w dalszym ciągu będąc wyrazem uprzedzeń.

Zjawisko mizoginii jest silnie powiązane z męskim lękiem przed kobietą - jak twierdzi Sacha (2011): „Ginefobii zwykle towarzyszy mizoginia”. Postać kobiety jest odbierana przez wielu mężczyzn jako potencjalnie zagrażająca kastracją, na co ci reagują lękiem i wrogością prowadzącymi do szerokiego wachlarza zachowań i rytuałów: od zakładania hermetycznych forów w internecie (DeCook, 2021) po ochronę świętych, fallicznych przedmiotów przed kontaktem z kobietą (Gilmore, 2009).

Już Freud (2014b) postulował związek lęku kastracyjnego z dewaluacją kobiet. Przedstawia on koncepcję dwóch nurtów, z których składa się miłość: nurt uczuciowy, odczuwany wobec członków rodziny i ukierunkowany na zaspokojenie potrzeb oraz nurt zmy-

słowy, ukierunkowany bezpośrednio na seksualność. Domyślnie ulegają one przeniesieniu z pierwotnych obiektów przywiązania w stronę odpowiednich obiektów z którymi może zacząć życie seksualne w ramach dojrzałej genitalności. Jeśli jednak dojdzie do fiksacji nurtu czułości na pierwotnych obiektach, lęk kastracyjny nie pozwala na to aby został on połączony z nurtem namiętności, ponieważ byłoby to równoznaczne z kazirodztwem. Taka sytuacja prowadzi do wykształcenia się rozszczepienia, które zdaniem Freuda znajduje odzwierciedlenie w podziale na *sacrum* i *profanum*: w jego ramach dochodzi do upodlenia obiektu seksualnego i nadwartościowania obiektu miłości.

Lękowe podłoże wrogości wobec kobiet jest przedmiotem debaty także innych teoretyków. Horney (1933 za: Sacha 2011) postuluje ścisły związek lęku i wrogości. Autorka uważa, że dewaluacja kobiet jest dla mężczyzn drogą do zwalczania lęku przed nimi i odbudowania poczucia wartości. Klein (1928 za: Sacha 2011) źródła chłopięcej agresji wobec płci żeńskiej upatruje w motywowanym lękiem kastracyjnym sprzeciwie chłopca wobec przyjęcia kobiecej roli i lęku przed matką, która chce obrabować potomstwo i ojca z penisa. Obydwie autorki postrzegają matkę jako źródło pierwotnego lęku, którego konsekwencją jest późniejszy lęk przed kobietą (Sacha 2011).

Ryzyko utraty męskiej tożsamości często wywołuje u mężczyzn niechęć wobec płci przeciwnej i aktywuje stereotypy na jej temat oraz motywację przywrócenia zagrożonej męskości za pomocą kompensacyjnych zachowań wiązanych stereotypowo z płcią męską (Vandello i Bosson, 2013). Kosakowska-Berezecka i inni (2016) zaaranżowali badania testosteronu, gdzie jedną grupę badanych poinformowali o posiadaniu wysokiego poziomu testosteronu, natomiast drugą niskiego, co stanowiło zagrożenie dla ich męskości. Mężczyźni, których tożsamość płciowa została zakwestionowana przejawiali bardziej tradycyjne poglądy na temat podziału obowiązków przez rodziców, popierali stereotypowe role płciowe i wykazywali mniejsze poparcie dla równouprawnienia płci i działań egalitarnych.

Związek między lękiem przed kastracją i utratą męskości a wrogością czy niechęcią wobec kobiet można dostrzec w licznych wytworach kulturowych. Trudno o motyw bardziej obrazowo oddający tę zależność niż *vagina dentata*, prezentujący demoniczną wizję kobiecego ciała, z jednej strony uwodzicielskiego, z drugiej wyposażonego w zębatą waginę, która podczas stosunku seksualnego jest zdolna do pożarcia lub wykastrowania swojego partnera (Vachhani, 2009). Występująca w Azji wschodniej i południowo-wschodniej choroba *Koro*, objawia się przekonaniem, że narządy płciowe kurczą się i wchodzą do środka ciała, czemu towarzyszy strach przed rychłą śmiercią. Zaburzenie opiera się kulturowych przekonaniach (Strong i in. 2023), zgodnie z którymi *Koro* jest wynikiem nadmiernego oddania się stosun-

kom seksualnym między kobietą a mężczyzną. Wyjaśnienia tego zjawiska dokonywane w duchu psychoanalizy akcentują działanie lęku kastracyjnego - *Koro* stanowi tutaj objaw nieświadomego poczucia winy wynikającego z odbycia stosunku (Buckle i in., 2007). W swojej antropologicznej pracy, poświęconej zjawisku mizoginii Gilmore (2009) opisuje kultury cechujące się silnym antagonizmem płciowym. Badacz opisuje między innymi jedno z plemion w Papui Nowej Gwinei, w którym mężczyźni odczuwają silny strach dotyczący ich funkcji reprodukcyjnych, za główne zagrożenie postrzegając kobiety i ich funkcje fizjologiczne (krew menstruacyjna jest przez nich postrzegana jako trucizna, mogąca odebrać mężczyźnie siłę i potencję). Aby uchronić się od zagrożenia ze strony kobiet, mężczyźni nocują w osobnych budynkach. Gilmore opisuje także kult fallicznych symboli (trąb czy fletów), które należy chronić przed kobietami - nawet ich wzrok stanowi zanieczyszczenie świętego przedmiotu.

Bliższym nam kulturowo przykładem związku lęku kastracyjnego z mizoginią jest zjawisko *inceli* - mizoginistycznej kultury internetowej, która kultywuje swój mimowolny celibat. DeCook (2021) przeanalizowała archiwum i bazę wiedzy *incels.wiki*, założoną jako alternatywa dla *wikipedii* i mediów głównego nurtu, w których, zdaniem inceli, podawane były tendencyjne dane, oraz forum *incels.co*, które stanowi miejsce do wymiany doświadczeń i przemyśleń. DeCook zauważyła u uczestników forum intrapsychiczny konflikt obracający się wokół tematyki kastracji - z jednej strony forum daje im poczucie panowania nad sobą i kontroli poprzez możliwość definiowania siebie niezależnie od głównego nurtu, z drugiej jednak prowadzi do utożsamienia się z wykastrowaną wizją siebie, pozbawioną sprawczości oraz tworzenia relacji romantycznych i seksualnych. Archiwum nie tyle neguje strach przed kastracją, co ją uznawaje, oferując w zamian namiastkę kontroli.

Badanie własne

W celu zbadania trafności teoretycznej narzędzia mającego mierzyć lęk kastracyjny, należy wziąć pod uwagę jego charakterystykę: genezę, która w teoriach psychoanalitycznych ma swoje źródło zarówno w relacji z matką jak i ojcem - potrzebne zatem będzie narzędzie, które pozwala zbadać to w jaki sposób badany postrzega figury obojga swoich rodziców i to jak przebiegał proces wychowania oraz to w jaki sposób objawia się u dorosłych mężczyzn - jest to przykładowo zjawisko mizoginii i seksizmu, do którego możemy zyskać dostęp badając stosunek badanych do kobiet.

Dobór osób do badań

Badanie było kierowane do mężczyzn. Uczestników badania pozyskano za pośrednictwem portali społecznościowych wśród znajomych oraz na grupach o tematyce matrymonialnej oraz poświęconych zwierzętom i relacjom międzyludzkim. Badani po wypełnieniu badania byli proszeni o wysłanie badania do swoich znajomych. W badaniu wzięło udział 66 osób - po usunięciu odpowiedzi osób, które nie były mężczyznami ostatecznie pozostało 61 odpowiedzi.

Metody

Kwestionariusz Postaw wobec Zabiegów na Zwierzętach (KPwZnZ)

Ze względu na naturę lęku kastracyjnego, który rzadko kiedy dostaje się do świadomości w dosłownej formie (Rangell, 1991), do jego badania potrzebne jest wykorzystanie techniki projekcyjnej, bazującej na ujawnianiu treści psychicznych badanego poza ich świadomą kontrolą (Stasiakiewicz, 2000, za: Stradomska, 2018) z wykorzystaniem bardziej symbolicznych treści związanych z lękiem kastracyjnym przez wzgląd na jego tendencję do objawiania się w takiej właśnie formie (Freud, 1909; Rangell, 1991). Przy uruchomieniu tych treści, aktywują się mechanizmy obronne (Eigen, 1974; Freud, 2014a), których działanie objawia się zniekształcaniem rzeczywistości (Bowins, 2004), szczególnie w odniesieniu do obiektów powiązanych z tym lękiem. Można zatem się spodziewać, że badani pod wpływem lęku kastracyjnego, będą wykazywać niespójności w obszarze przekonań na tematy z nim związane. Preferencja twierdzeń, zwracających uwagę na symboliczne formy lęku kastracyjnego może świadczyć o uruchomieniu się w ich nieświadomości treści z nim związanych. Inspiracją do stworzenia narzędzia były metoda analizy snów stosowana przez Halla i Castle'a (1965) jako źródło treści, symbolizujących lęk kastracyjny oraz *Blacky Test* (Blum, 1949, za: Sarnoff i Corwin, 1959), w ramach którego badany lęk kastracyjny ujawnia się pod wpływem treści symbolizujących kastrację - podobnie Kwestionariusz Postaw wobec Zabiegów na Zwierzętach w ramach w pierwszej kolejności badani wystawiani są na wpływ bodźców powiązanych z kastracją, następnie zaś zadawane są im pytania, które stanowią okazję do ujawnienia się działania mechanizmów obronnych.

Kwestionariusz KPwZnZ jest narzędziem przeznaczonym do badania polskich mężczyzn, ze względu na uwzględnienie polskiego kontekstu w części pytań. W ramach procedury maskującej, jako cel badania prezentowano eksplorację postaw badanych, dotyczących zabiegów na zwierzętach, które de facto miały aktywować w umysłach badanych treści zwią-

zane z kastracją. Kwestionariusz składa się z trzech części, poświęconych trzem zabiegom. W każdym z nich badanym najpierw jest prezentowany opis lub krótki tekst dotyczący jednego z zabiegów: kastracji, dekornizacji i kopiowania ogonów i pytanie jak jego zdaniem jest on odbierany przez większość Polaków. Następnie wyświetlony został zbiór przykładowych argumentów za i przeciw wykonywaniu danego zabiegu. Badani byli proszeni o ocenienie, na ile dane twierdzenie jest ich zdaniem przekonujące (*Zupełnie nieprzekonujące/ Mało przekonujące/ Dość przekonujące/ Bardzo przekonujące*) w przypadkach w których zabieg zostałby wykonany na samcu i samicy (po zebraniu odpowiedzi, wykonano test t, który nie wykazał istotnych różnic pomiędzy odpowiedziami odnoszącymi się do różnych płci w związku z czym zdecydowano o wzięciu pod uwagę wyłącznie odpowiedzi odnoszących się do samców. Argumenty są w różnym stopniu nacechowane treściami, związanymi z lękiem kastracyjnym. Ocena każdego argumentu przez badanego była przeliczana na punkty od 1 do 4 w zależności od tego, na ile zgadzał się on z danym twierdzeniem.

Wśród pozycji przeprowadzono czynnikową analizę eksploracyjną, w toku której wyszczególniono trzy czynniki, które odpowiadały za około 50% wariacji wyników kwestionariusza KPwZnZ wśród badanych. Twierdzenia dodatnio naładowane w ramach danego czynnika oceniano proporcjonalnie do przekonania badanego (*Zupełnie nieprzekonujące* = 1, *Bardzo przekonujące* = 4 itd.), natomiast twierdzenia, które były naładowane ujemnie oceniano odwrotnie proporcjonalnie (*Zupełnie nieprzekonujące* = 4, *Bardzo przekonujące* = 1 itd.). Następnie w obrębie każdego czynnika obliczano jego wynik, który stanowiła średnia punktów pozycji wchodzących w skład owego czynnika.

Poniżej podano opis czynników wraz z pozycjami i ich właściwościami psychometrycznymi (mocą dyskryminacyjną pozycji oraz ładunkiem czynnikowym)²:

(a) Pozycje przyporządkowane do pierwszej zmiennej skupiały się przede wszystkim na tematyce bólu zwierząt, który towarzyszy zabiegom, możliwości ekspresji emocji czy godności zwierząt. Ujemnie korelował on z argumentami, które usprawiedliwiały kopiowanie uzyskaniem przez zwierzę pożądanego wyglądu czy godności. Ten czynnik określono mianem *współczucia*. Ze względu na niskie nacechowanie treściami związanymi z kastracją czynnik ten posłużył jako punkt odniesienia w stosunku do nacechowanych czynników.

² Moc dyskryminacyjna pozycji została podana w formie korelacji pomiędzy pozycją a skalą do której została przydzielona z wyłączeniem tej pozycji; za pomocą symbolu * zaznaczone zostały wyniki istotne statystycznie ($p < 0,05$).

Spójność wewnętrzna czynnika *współczucia*, wyrażona w α Cronbacha wynosi: 0,769. W jego skład wchodzi następujące twierdzenia:

- „Kopiowanie to dostarczanie zwierzęciu zbędnego bólu” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,825; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *współczucia* z jej wyłączeniem = 0,642*).
- „Dekornizacja naraża zwierzę na ból i ryzyko powikłań” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,76; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *współczucia* z jej wyłączeniem = 0,627*).
- „Kopiowanie odbiera zwierzęciu godność” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,524; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *współczucia* z jej wyłączeniem = 0,621*).
- „Kopiowanie utrudnia zwierzęciu wyrażanie stanów emocjonalnych np. poprzez machanie ogonem” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,735; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *współczucia* z jej wyłączeniem = 0,469*).
- „Kopiowanie nadaje zwierzęciu pożądany charakter i wygląd” (ładunek czynnikowy pozycji = -0,572; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *współczucia* z jej wyłączeniem = 0,363*).
- „Dekornizacja odbiera zwierzęciu jego godność i charakter” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,524; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *współczucia* z jej wyłączeniem = 0,427*).

(b) Z drugą zmienną w najwyższym stopniu korelowały twierdzenia na temat osobowości i charakteru zwierzęcia, dominacji, satysfakcji z odbywania stosunku, ograniczenia zdolności reprodukcyjnych zwierzęcia, czy zdolności trzymania moczu. Argumentami ujemnie korelującymi z pozostałymi były te podkreślające mniejszą szansę na zajście w ciążę lub zapłodnienie oraz mniejszą dominację zwierzęcia. Ze względu na tematykę pozycji, obejmującą stereotypowe męskie cechy (dominacja, potencja), która odpowiada opisywanym w literaturze formom, przybieranym przez lęk kastracyjny (Hall i Castle, 1965; Sacha, 2011) oraz fakt, że wszystkie twierdzenia, wchodzące w skład czynnika dotyczyły zabiegu kastracji, uznano go za potencjalnie nacechowany lękiem kastracyjnym i nadano mu miano wskaźnika *męskości*. Spójność wewnętrzna czynnika *męskości*, wyrażona w α Cronbacha wynosi: 0,646. W jego skład wchodzi następujące twierdzenia:

- „Kastracja odbiera zwierzęciu osobowość i charakter” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,598; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *męskości* z jej wyłączeniem = 0,316*).
- „Kastracja eliminuje ryzyko nieplanowanego przez właściciela zajścia w ciążę/zapłodnienia innego zwierzęcia” (ładunek czynnikowy pozycji = -0,566; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *męskości* z jej wyłączeniem = 0,411*).
- „Wykastrowany/a samiec/samica staje się łatwiejszy/a w utrzymaniu ponieważ jest mniej dominujący/a” (ładunek czynnikowy pozycji = -0,562; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *męskości* z jej wyłączeniem = 0,299*).
- „Kastracja samca/samicy grozi nietrzymaniem moczu oraz zwiększa ryzyko nadwagi” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,551; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *męskości* z jej wyłączeniem = 0,394*).
- „Kastracja pozbawia samca/samicę satysfakcji z odbywania stosunku płciowego” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,545; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *męskości* z jej wyłączeniem = 0,278*).

(c) Argumenty przyporządkowane do trzeciej zmiennej dotyczyły zabiegów kastracji, dekornizacji i kopiowania. Tematem twierdzeń były nowotwory dróg rodnych, urazy i infekcje, a także posłuszość i godność. Tematyka twierdzeń w dużej mierze odpowiada obawie przed uszkodzeniem ciała, obecnej w licznych psychoanalitycznych opisach lęku kastracyjnego (Hall i Castle, 1965; Rangell, 1991; Balsam, 2018), w związku z czym uznano go za potencjalny wskaźnik lęku kastracyjnego i nadano mu miano *obawy o zdrowie*. Spójność wewnętrzna czynnika *obawy o zdrowie*, wyrażona w α Cronbacha wynosi 0,567. W jego skład wchodzi następujące twierdzenia:

- „Dekornizacja zmniejsza prawdopodobieństwo urazów u zwierząt” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,822; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *obawy o zdrowie* z jej wyłączeniem = 0,561*).
- „Kopiowanie zapobiega przyszłym infekcjom wynikającym z ran na ogonie i uszach” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,645; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *obawy o zdrowie* z jej wyłączeniem = 0,429*).
- „Dekornizacja ułatwia hodowlę. zwierzę jest bardziej posłuszne” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,631; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *oba-*

wy o zdrowie z jej wyłączeniem = 0,432*).

- „Kopiowanie nadaje zwierzęciu godność” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,461; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *obawy o zdrowie* z jej wyłączeniem = 0,26*).
- „Kastracja zmniejsza ryzyko chorób i nowotworów dróg rodnych” (ładunek czynnikowy pozycji = 0,467; korelacja pomiędzy pozycją a czynnikiem *obawy o zdrowie* z jej wyłączeniem = 0,342*).

Relatywnie niskie wartości α Cronbacha skal *męskości* i *obawy o zdrowie* mogą wynikać z długości kwestionariusza (Hornowska, 2005) - skale *męskości* i *obawy o zdrowie* zawierają po 5 pozycji.

Skala Ambivalentnego Seksizmu wobec Kobiet

Narzędzie bazuje na opracowanej przez Glicka i Fiske (1996) teorii seksizmu ambivalentnego, obejmującego zarówno komponent życzliwy, jak i wrogi. Wspólnie tworzą one seksizm ogólny, stanowiący szerszy obraz zjawiska (Glick i Fiske, 1996), co oddaje naturę rozszczepienia na idealizowany i dewaluowany obiekt, które charakteryzuje wspomniane wyżej koncepcje łączące lęk kastracyjny z uprzedzeniami wobec kobiet (Eigen, 1974; Freud, 2014b; Mahler, 1971). W badaniu wykorzystano polskie tłumaczenie *Ambivalent Sexim Inventory - toward Women* Glicka i Fiske (1996), autorstwa Mikołajczak i Pietrzak (2014). Skala ASI składa się z 22 stwierdzeń dotyczących kobiet, mężczyzn i ich relacji w społeczeństwie - po 11 przypada na aspekty seksizmu wrogi i życzliwy. Badani oceniali, na ile zgadzają się z poszczególnymi twierdzeniami na sześciopunktowej skali Likerta: od 0 (*zdecydowanie nie zgadzam się*) do 5 (*zdecydowanie się zgadzam*), na podstawie której później liczone są wyniki. Badani kwestionariuszem mogą być zarówno mężczyźni, jak i kobiety w różnym wieku. W badaniu przeprowadzonym przez autorki polskiej wersji testu, spójność wewnętrzną wyrażoną w α Cronbacha wyniosło dla skali seksizmu wrogiego 0,89 a życzliwego 0,81 (Mikołajczak i Pietrzak, 2014), co świadczy o wysokiej spójności narzędzia. Spójność zbadana na potrzeby niniejszego badania, wyrażona w α Cronbacha wynosiła dla całej skali 0,935, dla skali wrogiej 0,933, a dla życzliwej 0,848, co świadczy o doskonałej spójności narzędzia (George i Mallery, 2016).

Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców

KPR-Roc to narzędzie przeznaczone do retrospektywnej oceny postaw rodziców przez ich dorosłe dzieci. Na cele badania skonstruowano zmienną jakość wychowania, która stanowi wprost proporcjonalną pochodną postaw pożądaných i odwrotnie proporcjonalną postaw niepożądaných. Wyższa jakość wychowania odpowiada większemu dopasowaniu rodzica do potrzeb autonomii i bliskości dziecka, które przekłada się na poprawnie przebiegający proces indywiduacji (Plopa, 2008) i w efekcie mniejszy lęk dziecka (Jankowska, 2014). Narzędzie oferuje wgląd w postrzeganie obrazów obydwu rodziców z perspektywy dorosłej osoby, co stanowi jego atrakcyjną cechę w kontekście badania wyobrażeń na ich temat w ramach teorii psychoanalitycznej;. Kwestionariusz autorstwa Plopy (2008a) obejmuje wersje do badania postaw zarówno matki (KPR-Roc M) jak i ojca (KPR-Roc O): po 50 stwierdzeń dla danego rodzica. Badany określa na ile trafnie dane stwierdzenie określa zachowanie rodzica: od 1 (*zdecydowanie taki(a) był(a) i tak się zachowywał(a)*) do 5 (*zdecydowanie taki(a) nie był(a) i tak się nie zachowywał(a)*), na podstawie której później liczone są wyniki. Poszczególne wyniki pozwala na określenie relacji z danym rodzicem, z perspektywy dorosłego dziecka. Kwestionariusz jest przeznaczony do badania osób dorosłych, zarówno kobiet jak i mężczyzn. Spójność wewnętrzna zbadana na potrzeby niniejszego badania, wyrażona w α Cronbacha wynosiła dla poszczególnych skal ojca od 0,797 do 0,949 a dla poszczególnych skal matki od 0,783 do 0,931. Dla skal jakości wychowania, spójność wewnętrzna wyrażona w α Cronbacha wynosiła 0,962 dla ojca i 0,949, co świadczy o doskonałej trafności skal (George i Mallery, 2016). Surowe wyniki uzyskiwane przez badanych były przeliczane na wartości stenowe, które później przeliczane były na wartość zmiennej jakości wychowania jako średnia wyników stenowych postaw pożądaných i odwróconých wyników postaw niepożądaných.

Hipotezy

Kierując się przedstawionymi wyżej podejściami teoretycznymi, narzędziami i postawionymi sformułowano następujące hipotezy badawcze:

Hipoteza 1:

- 1a. Wynik skali męskość w kwestionariuszu KPwZnZ będzie korelował z wynikiem ogólnym ASI.
- 1b. Wynik skali obawa o zdrowie w kwestionariuszu KPwZnZ będzie korelował z wynikiem ogólnym ASI.

Lęk kastracyjny w wysokim natężeniu prowadzi do wykształcenia się rozszczepionego obrazu kobiety albo w wyniku fiksacji na fazie edypalnej, w wyniku której osoba nie może stworzyć spójnego obrazu kobiety za sprawą działania surowego superego (Freud, 2012, 2014b), albo pokłosie preedypalnych doświadczeń, w wyniku których rozszczepiony obraz matki nie może ulec rozwojowej integracji. Zamiast tego utrzymuje się postrzeganie jej w dwóch skrajnych kategoriach: z jednej strony jest oba idealnym obiektem miłości, z drugiej zaś figurą zagrażającą i kastrującą (Eigen, 1974; Mahler i Gosliner, 1955; Mahler, 1971). Wynik ogólny ASI, zawierający w sobie zarówno życzliwy, jak i wrogi aspekt seksizmu, odpowiada koncepcji rozszczepienia, zatem można się spodziewać, że będzie korelował ze skalami nacechowanymi lękiem kastracyjnym.

Zagrożenie kastracją jako utratą męskich atrybutów, przyjmujących formy stereotypowo nadawanych mężczyznom cech (potencja, kontrola, dominacja, mierzone skalą męskość) (DeCook, 2021; Sacha, 2011) lub jako zagrożenie zdrowia (obawa przed urazem lub utratą kończyny, znajdujące odzwierciedlenie w skali obawa o zdrowie) (Freud, 1909; Hall i Castle, 1965), prowadzi do obron które mają zagrożony status męskości ochronić. Owe wysiłki mogą objawiać się między innymi próbami odzyskania męskości przez zachowania stereotypowo uznawane za męskie, w tym wykazywanie uprzedzeń w stosunku do kobiet (Kosakowska-Berezecka i in., 2016), czy unikaniem postaci kobiet, które uznawane są za potencjalnie kastrujące (Gilmore, 2009).

Hipoteza 2:

2a. Wynik skali męskość w kwestionariuszu KPwZnZ będzie ujemnie korelował z jakością wychowania w KPR - Roc M.

2b. Wynik skali obawa o zdrowie w kwestionariuszu KPwZnZ będzie ujemnie korelował z jakością wychowania w KPR - Roc M.

Preedypalne koncepcje podkreślają rolę wczesnodziecięcych doświadczeń w kształtowaniu się lęku kastracyjnego, kiedy to głównym czynnikiem kształtującym psychikę dziecka jest jego relacja z matką. Klein (1926, za: Sacha, 2011) była zdania, że to matce przysługuje miano pierwotnego kastratora i to ona pozostaje największym źródłem owego lęku na poziomie nieświadomym znacznie wcześniej niż ma to miejsce w ramach kompleksu Edypa. Bardziej skrajnym wyrazem tego podejścia jest to wyrażone przez Rheingolda (1964 za: Sacha 2011), wedle którego matka jest jedyną figurą odpowiedzialną za kastrację, a lęk przed ojcem jest wyłącznie wynikiem przeniesienia. Mahler (1971) w swojej koncepcji fazy separacji-indywiduacji, rozgrywającej się w diadzie matka-dziecko, podkreśla znaczenie ich

wpływu na kształtowanie się lęku kastracyjnego. Możemy zatem podejrzewać, że sposób postrzegania relacji z matką będzie miał wpływ na poziom lęku kastracyjnego.

Hipoteza 3:

3a. Wynik skali męskość w kwestionariuszu KPwZnZ będzie ujemnie korelował z jakością wychowania w KPR - Roc O.

3b. Wynik skali obawa o zdrowie w kwestionariuszu KPwZnZ będzie ujemnie korelował z jakością wychowania w KPR - Roc O.

Zgodnie z edypalnymi koncepcjami lęku kastracyjnego, za jego wykształcenie odpowiada zinternalizowany zakaz stawiany pragnieniom edypalnym przez ojca - naruszenie owego zakazu niesie za sobą groźbę kastracji. Przy nieprawidłowym przebiegu dochodzi do fiksacji i kompleks będzie tkwił w nieświadomości i przejawiał patogenne działanie (Freud, 1999). Jeśli zagrożenie kastracją ze strony ojca było zbyt duże, lęk kastracyjny nie jest odczuwany wyłącznie w pod wpływem popędu odczuwanego w stronę matki, ale generalnie wobec kobiet, dając początek chronicznemu lękowi kastracyjnemu, który przyjmuje formę obawy o zdrowie (Sarnoff i Corwin, 1959; Rangell, 1991) czy utratę męskich atrybutów, takich jak kontrola i dominacja (Sacha, 2011). Odbiór postaci ojca powinien zatem mieć związek z poziomem odczuwanego lęku kastracyjnego.

Hipoteza 4:

4. Wynik skali współczucie w kwestionariuszu KPwZnZ nie będzie korelował z wynikiem ogólnym ASI.

Treść pozycji wchodzących w skład skali współczucie nie jest tematycznie związana z lękiem kastracyjnym, który stanowi temat pracy - w związku z tym brak uzasadnionych podejrzeń o występowaniu tego związku. Skala współczucia, stanowiąca punkt odniesienia, nie powinna wykazywać związków z ASI lub wykazywać związki o innym niż skale męskość i obawa o zdrowie charakterze - w innej sytuacji istniałoby podejrzenie że za wyniki skal nacechowanych kwestionariusza KPwZnZ odpowiadałby inny czynnik niż lęk kastracyjny.

Hipoteza 5:

5a. Wynik skali współczucie w kwestionariuszu KPwZnZ będzie korelował z jakością wychowania w KPR - Roc M.

5b. Wynik skali współczucie w kwestionariuszu KPwZnZ będzie korelował z jakością wychowania w KPR - Roc O.

Podobnie jak w przypadku seksizmu, związek zmiennej mierzonej za pomocą skali współczucie a jakością wychowania przez rodziców, nie jest tematem pracy. Biorąc pod uwagę treść pozycji skali współczucie, która dotyczy emocji zwierząt, redukcji ich cierpienia czy ich godności, można na podstawie teorii Plopy (2008a), który akcentował znaczenie indywidualności także w kontekście emocji, podejrzewać że czynnikiem mierzonym przez tę skalę będzie empatia i współczucie. Zgodnie z badaniem, przeprowadzonym przez Jankowską (2019), w którym sprawdzała ona zależność między postawami rodziców a inteligencją emocjonalną ich dzieci i w którym wykazała ona związek między empatią syna a pozytywnymi postawami rodziców, możemy podejrzewać pozytywną korelację między jakością wychowania przez obydwu rodziców a wynikami skali współczucie.

Wyniki

Do zweryfikowania hipotez badawczych obliczono współczynniki korelacji pomiędzy badanymi zmiennymi. Stosowany współczynnik korelacji zależał od tego, czy rozkład wyników obydwu zmiennych, których związek badano był normalny (używano wówczas r Pearsona), czy rozkład co najmniej jednej ze zmiennych, których korelację badano, odbiegał od normalnego (stosowano wówczas ρ Spearmana).

Aby sprawdzić hipotezę 1a i 1b, obliczono współczynnik korelacji między wynikami skali męskości (1a) lub skali obawa o zdrowie (1b) w kwestionariuszu KPwZnZ a wynikiem skali seksizmu ogólnego w ASI. Między skalą męskości a wynikiem ogólnym ASI nie wykryto istotnego statystycznie związku ($p = 0,868$), co pozwala odrzucić hipotezę 1a.

Między skalą obawy o zdrowie a wynikiem ogólnym ASI wykryto istotny statystycznie ($p = 0,006$) związek pozytywny o słabej sile ($r = 0,348$), co potwierdza hipotezę 1b.

Aby sprawdzić hipotezę 2a i 2b, obliczono współczynnik korelacji między wynikami skali męskości (2a) lub skali obawa o zdrowie (2b) w kwestionariuszu KPwZnZ a zmienną jakość wychowania dla matki w KPR-Roc. Między skalą męskości a jakością wychowania przez matkę w KPR-Roc nie wykryto istotnego związku ($p = 0,214$), co pozwala odrzucić hipotezę 2a. Między skalą obawy o zdrowie a jakością wychowania przez matkę w KPR-Roc wykryto istotny statystycznie ($p = 0,042$) związek negatywny o słabej sile ($r = -0,262$), co potwierdza hipotezę 2b.

Aby sprawdzić hipotezę 3a i 3b, obliczono współczynnik korelacji między wyni-

kami skali męskości (3a) lub skali obawa o zdrowie (3b) w kwestionariuszu KPwZnZ a zmienną jakość wychowania dla ojca w KPR-Roc. Między skalą męskości a jakością wychowania przez ojca w KPR-Roc nie wykryto istotnego statystycznie związku ($p = 0,850$), co pozwala odrzucić hipotezę 3a. między skalą obawy o zdrowie a jakością wychowania przez ojca w KPR-Roc wykryto istotny statystycznie ($p = 0,031$) związek negatywny o słabej sile

($r = -0,277$), co potwierdza hipotezę 3b.

Aby sprawdzić hipotezę 4, obliczono współczynnik korelacji między wynikami skali współczucia w kwestionariuszu KPwZnZ a wynikiem skali seksizmu ogólnego w ASI. Między skalą współczucia a wynikiem ogólnym ASI nie wykryto istotnego statystycznie związku ($p = 0,112$), co potwierdza hipotezę 4.

Aby sprawdzić hipotezę 5a i 5b, obliczono współczynnik korelacji między wynikami skali współczucia w kwestionariuszu KPwZnZ a zmienną jakość wychowania dla matki (5a) lub dla ojca (5b) w KPR-Roc. Między skalą współczucia a jakością wychowania przez matkę w KPR-Roc wykryto istotny statystycznie ($p = 0,013$) związek pozytywny o słabej sile ($r = 0,316$), co potwierdza hipotezę 5a. Między skalą współczucia a jakością wychowania przez ojca w KPR-Roc nie wykryto istotnego statystycznie związku ($p = 0,270$), co pozwala odrzucić hipotezę 5b.

Dyskusja wyników w świetle literatury

Celem badania było sprawdzenie trafności teoretycznej skal kwestionariusza KPwZnZ, czyli jego związku ze zmienną lęku kastracyjnego, osadzonego w teorii psychoanalizy. Trafność skal badano sprawdzając ich korelacje z testami mierzącymi poziom seksizmu oraz jakością wychowania przez matkę i ojca, które to zmienne są zgodnie z przytoczoną teorią związane z lękiem kastracyjnym (Eigen, 1974; Freud, 1999).

Zgodnie z oczekiwaniami, wyniki skali obawa o zdrowie korelowały ujemnie z jakością wychowania zarówno przez matkę jak i ojca oraz korelowały dodatnio z seksizmem ogólnym - wyniki wspierają hipotezę o badaniu przez tę skalę poziomu lęku kastracyjnego. Związek skali zarówno z jakością wychowania przez matkę jak i ojca sugeruje, że skala wykrywa zarówno edypalny, jak i preedypalny aspekt lęku kastracyjnego. Podobnie jak w innych, wymienionych powyżej, tak w przypadku niniejszego badania, metoda pomiaru lęku kastracyjnego bazująca na obawie przed zranieniem, urazem czy innymi obrażeniami jawi się jako skuteczne narzędzie do badania tego konstruktu. Możemy podejrzewać, że u badanych

uruchomiły się nieświadome treści dotyczące lęku kastracyjnego i ujawniły się w formie większej troski o zdrowie zwierząt, stanowiącej symboliczną formę obawy przed kastracją.

Wbrew oczekiwaniom, natomiast, wyniki skali męskość nie korelowały ani z jakością wychowania przez ojca i matkę, ani z poziomem seksizmu - świadczy to o tym, że mierzy ona poziomu lęku kastracyjnego. Brak związku prawdopodobnie wynika z dosłowności treści nawiązujących bezpośrednio do kastracji, zawartych w pozycjach - wszystkie pytania z podskali męskość dotyczyły zabiegu kastracji i były one nacechowane przez stereotypowo męskie zachowania. Intensywność bodźców mogła spowodować, że ich oddziaływanie na badanych miało miejsce na poziomie świadomym, co stoi w sprzeczności z zamysłem działania narzędzia projekcyjnego, które z definicji powinno ujawniać treści doświadczenia badanych poza ich werbalną i świadomą kontrolą (Stasiakiewicz, 2000, za: Stradomska, 2018).

Skala współczucia, niezwiązana treściowo z tematyką, którą zgodnie z teorią przyjmuje symbolizowany lęk kastracyjny, nie wykazała związku z seksizmem i jakością wychowania przez ojca oraz wykazała pozytywny związek z jakością wychowania przez matkę, co pozwala sądzić, że - zgodnie z oczekiwaniami - nie jest to lęk kastracyjny.

Wnioski z badań i ograniczenia

Istnieje poszlaka, że obawy o zdrowie mogą stanowić treść symbolizacji lęku kastracyjnego, co wspiera podejście badaczy z XX wieku, interesujących się lękiem kastracyjnym (Block i Ventur, 1963; Hall i Castle, 1965; Sarnoff i Corwin, 1959), natomiast bardziej dosłowne pytania, nawiązujące wprost do kastracji lub cech uznawanych stereotypowo za męskie, mogą stanowić na tyle silny bodziec, że uruchamia lęk kastracyjny na poziomie świadomym. Mimo, że badanie dostarcza istotnych statystycznie argumentów za trafnością teoretyczną narzędzia, należy zwrócić uwagę, że w badaniu sprawdzony został aspekt zbieżny trafności teoretycznej. Aby z większą pewnością orzec o trafności teoretycznej narzędzia, należałoby zbadać aspekt różnicowy metody (Hornowska, 2005).

Literatura cytowana

- Balsam, R. H. (2018). "Castration Anxiety" Revisited: Especially "Female Castration Anxiety." *Psychoanalytic Inquiry*, 38(1), 11–22. doi:10.1080/07351690.2018.1395613
- Block, W.E. i Ventur, P.A. (1963) A study of the psychoanalytic concept of castration anxiety in symbolically castrated amputees. *Psych Quar*, (37), 518–526. doi:10.1007/BF01617750

- Bowins, B. (2004). Psychological defense mechanisms: A new perspective. *The American Journal of Psychoanalysis*, 64, 1–26.
- Buckle, C., Chuah, Y. L., Fones, C. S., & Wong, A. H. (2007). A conceptual history of Koro. *Transcultural Psychiatry*, 44(1), 27–43.
- Cournut, J. (2005). Castration Complex. W: A. Mijolla (red.) *International dictionary of psychoanalysis*, 251–255. Macmillan Reference USA, Thomson Gale.
- DeCook, J.R. (2021). Castration, the archive, and the incel wiki. *Psychoanal Cult Soc*, (26), 234–243 . doi: [10.1057/s41282-021-00212-w](https://doi.org/10.1057/s41282-021-00212-w)
- Eigen, M. (1974). On pre-Oedipal castration anxiety. *International Review of Psycho-Analysis*, 1(4), 489–498.
- Freud, Z. (1909). Analysis of a Phobia in Five-Year-Old Boy. . W: J. Strachy, i A. Freud (red.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud (t. 10)*. Hogarth Press.
- Freud, Z. (2014a). *On narcissism: An introduction*. Read Books Ltd.
- Freud, S. (2014b). *On the universal tendency to debasement in the sphere of love*. Read Books Ltd.
- Freud, Z. (2012). *Poza Zasadą Przyjemności*. J. Prokopiuk (tłum.) i Z. W. Dudek (oprac.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Freud, Z. (1999). Upadek Kompleksu Edypa. W: R. Reszke (tłum.), *Życie Seksualne* (s. 221–226) Wydaw. KR.
- George, D. i Mallery, P. (2016). *IBM SPSS statistics 23 step by step: A simple guide and reference*. New York Routledge.
- Gilmore, D. D. (2009). *Misogyny: The Male Malady*. University of Pennsylvania Press.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>
- Hall, C. i Castle, R. L. (1965). An empirical investigation of the castration complex in dreams. *Journal of Personality*, 33(1), 20–29. doi:10.1111/j.1467-6494.1965.tb01368.x
- Hornowska, E. (2005). *Testy Psychologiczne: Teoria I Praktyka*. Scholar.
- Jankowska, M. (2019). Postawy rodzicielskie a inteligencja emocjonalna u młodych dorosłych do 26 roku życia. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 37(1), 50-82.
- Jankowska, M. (2014). Postawy rodzicielskie matki i ojca a lęk jako stan i lęk jako cecha u młodych dorosłych. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 4(18), 88-108.
- Kępiński, A. (2017). *Lęk*. Wydawnictwo Literackie.
- Kosakowska-Berezecka, N., Besta, T., Adamska, K., Jaśkiewicz, M., Jurek, P., & Vandello, J. A. (2016). If my masculinity is threatened I won't support gender equality? The role of agentic self-stereotyping in restoration of manhood and perception of gender relations. *Psychology of Men & Masculinity*, 17(3), 274–284. <https://doi.org/10.1037/men0000016>
- Mahler, M. S. (1971). A Study of the Separation-Individuation Process *The Psychoanalytic Study of the Child*, 26(1), 403–424, doi: [10.1080/00797308.1971.11822279](https://doi.org/10.1080/00797308.1971.11822279)
- Mahler, M. S. i Gosliner B.J. (1955). On Symbiotic Child Psychosis, *The Psychoanalytic Study of the Child*, 10(1), 195–212, doi:[10.1080/00797308.1955.11822556](https://doi.org/10.1080/00797308.1955.11822556)
- Mann, D. (1994). Castration Desire. *British Journal of Psychotherapy*, 10. 511–520. doi: [10.1111/j.1752-0118.1994.tb00684.x](https://doi.org/10.1111/j.1752-0118.1994.tb00684.x)
- Manne, K. (2017) *Down Girl: The Logic of Misogyny*. Oxford Academic doi: [10.1093/oso/9780190604981.001.0001](https://doi.org/10.1093/oso/9780190604981.001.0001)
- Mikołajczak, M., i Pietrzak, J. (2014). Ambivalent Sexism and Religion: Connected Through Values. *Sex roles*, 70(9), 387–399. <https://doi.org/10.1007/s11199-014-0379-3>

- Plopa, M. (2008) *Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców (KPR-Roc) - Podręcznik*. Vizja Press&IT
- Rangell, L. (1991). Castration. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 39(1), 3–23. <https://doi.org/10.1177/000306519103900101>
- Sacha, M. (2011). *Ginefobia : lęk przed kobietą w dyskursie antropologicznym i psychoanalitycznym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sarnoff, I. i Corwin S.M. (1959). Castration anxiety and the fear of death. *Journal of Personality*, 27(3), 374–385. doi:10.1111/j.1467-6494.1959.tb02360.x
- Stradomska, M. (2018). Metody projekcyjne w ujęciu doświadczalnowo-analitycznym. *Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*, 1(28), 87-95.
- Strong Y.N., Cao D.Y., Zhou J., Guenther M.A., Anderson D.J., Kaye A.D., Blick B.E., Anandi P.R., Patel H.Y., Urits I. (2023). Koro Syndrome: Epidemiology, Psychiatric and Physical Risk Factors, Clinical Presentation, Diagnosis, and Treatment Options. *Health Psychol Res.* 2023 Feb 21;11:70165. doi: 10.52965/001c.70165. PMID: 36844644; PMCID: PMC9946797.
- Ussher, J.M. (2016). Misogyny. W: *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. Oprac. A. Wong, M. Wickramasinghe, R. Hoogland i N.A. Naples <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss381>
- Vachhani, S. J. (2009). Vagina dentata and the demonological body: explorations of the feminine demon in organisation. *Advances in Organization Studies*, 163-183.
- Vandello, J. A., & Bosson, J. K. (2013). Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of Men & Masculinity*, 14, 101–113. <http://dx.doi.org/10.1037/a0029826>.

Załączniki

Kwestionariusz Postaw wobec Zabiegów na Zwierzętach

Kastracja jest zabiegiem polegającym na usunięciu gonad (u samic jajniki i macica, u samców - jądra i najądrza), w wyniku czego zwierzę przestaje produkować hormony płciowe i zahamowany zostaje popęd płciowy. Jak sądzisz czy większość Polaków w sytuacji posiadania zwierzęcia zdecydowałaby się na taki zabieg?

Tak	Nie
-----	-----

W przestrzeni publicznej można natknąć się na argumenty za i przeciw kastracji zwierzęcia. Na ile przekonujące wydają Ci się poniższe argumenty, w sytuacji w której zwierzę jest samcem/samicą:

Kastracja samca/samicy grozi nietrzymaniem moczu oraz zwiększa ryzyko nadwagi	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kastracja pozbawia samca/samicę satysfakcji z odbywania stosunku płciowego	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kastracja zmniejsza ryzyko chorób i nowotworów dróg rodnych	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kastracja odbiera zwierzęciu osobowość i charakter	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kastracja eliminuje ryzyko nieplanowanego przez właściciela zajścia w ciążę/zapłodnienia innego zwierzęcia	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Wykastrowany/a samiec/samica staje się łatwiejszy/a w utrzymaniu ponieważ jest mniej dominujący/a	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4

Adnotacja: odpowiedzi były w badaniu oznaczone następującymi podpisami: 1 - *Zupełnie nieprzekonujące*; 2 - *M mało przekonujące*; 3 - *Dość przekonujące*; 4 - *Bardzo przekonujące*.

Dekornizacja jest zabiegiem, polegającym na usunięciu załączków rogów u cieląt, czego celem jest powstrzymanie rośnięcia rogów u bydła. Jak sądzisz, czy większość Polaków w sytuacji posiadania bydła zdecydowałaby się na taki zabieg?

Tak	Nie
-----	-----

W przestrzeni publicznej można natknąć się na argumenty za i przeciw dehornizacji zwierzęcia. Na ile przekonujące wydają Ci się poniższe argumenty, w sytuacji w której zwierzę jest samcem/samicą:

Dekornizacja naraża zwierzę na ból i ryzyko powikłań	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Dekornizacja ułatwia hodowlę, zwierzę jest bardziej posłuszne	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Dekornizacja odbiera zwierzęciu jego godność i charakter	Samiec	1 2 3 4

KWESTIONARIUSZ POSTAW WOBEC ZABIEGÓW NA ZWIERZĘTACH

	Samica	1 2 3 4
Dekornizacja zmniejsza prawdopodobieństwo urazów u zwierząt	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4

Adnotacja: odpowiedzi były w badaniu oznaczone następującymi podpisami: 1 - *Zupełnie nieprzekonujące*; 2 - *Mało przekonujące*; 3 - *Dość przekonujące*; 4 - *Bardzo przekonujące*.

Zgodnie z uchwaloną w 2011 r. nowelizacją Ustawy o Ochronie Zwierząt, przycinanie zwierzętom domowym ogonów (tzw. kopiowanie) jest klasyfikowane jako znęcanie się nad nimi. Jak sądzisz, jakie było wówczas podejście większości Polaków do takich zabiegów?

Za kopiowa- niem	Przeciw ko- piowaniu
---------------------	-------------------------

W przestrzeni publicznej można natknąć się na argumenty za i przeciw kopiowaniu ogonów i uszu zwierzęcia. Na ile przekonujące wydają Ci się poniższe argumenty, w sytuacji w której zwierzę jest samcem/samicą:

Kopiowanie nadaje zwierzęciu pożądany charakter i wygląd	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kopiowanie nadaje zwierzęciu godność	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kopiowanie to dostarczanie zwierzęciu zbędnego bólu	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kopiowanie zapobiega przyszłym infekcjom wynikającym z ran na ogonie i uszach	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kopiowanie utrudnia zwierzęciu wyrażanie stanów emocjonalnych np. poprzez machanie ogonem	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4
Kopiowanie odbiera zwierzęciu godność	Samiec	1 2 3 4
	Samica	1 2 3 4

Adnotacja: odpowiedzi były w badaniu oznaczone następującymi podpisami: 1 - *Zupełnie nieprzekonujące*; 2 - *Mało przekonujące*; 3 - *Dość przekonujące*; 4 - *Bardzo przekonujące*.